

Richtlijn Aanpassingsstoornis bij patiënten met kanker

Tineke Vos, psychiater HMC Den Haag

Aanleiding Richtlijn

Sinds 2012 wordt
behandeling van de
aanpassingsstoornis
door basis- of
specialistische GGZ
niet meer vergoed

Bezwaar door het landelijk overleg psychosociale oncologische zorg

(LOPSOZ: NVPO, KWF Kankerbestrijding, NFK (patiëntenvereniging), IKNL, IPSO (psycho oncologische centra en inloophuizen), Stichting OOK, V&VN Oncologie en PAZ/LVMP)

- Verzoek van minister Schippers en Zorginstituut Nederland om richtlijn

- NVPO als opdrachtgever en financiering door KWF Kankerbestrijding

Wat is een aanpassingsstoornis?

- Historisch gezien: breed diagnostisch concept, sinds 1952 in de DSM
- ‘Wild card’ wanneer niet voldaan werd aan de criteria voor een ‘major disorder’ en wel behandeling geïndiceerd was

Aanpassingsstoornissen in de DSM-5

- geen restcategorie meer, maar andere psychotrauma of stressorgerelateerde stoornis
- NB: “levensbedreigende ziekte of slopende somatische aandoening wordt niet noodzakelijkerwijs als een psychotraumatische gebeurtenis beschouwd”

Prevalentie aanpassingsstoornis

- DSM-5: in ambulante GGZ 5-20%
- In ziekenhuispsychiatrische setting: tot 50%
- Bij patiënten met kanker: 10-20 %

Aanpassingsstoornis bij patiënten met kanker

- Kanker is niet alleen een lichamelijke ziekte
- Ingrijpende psychologische en sociale gevolgen
- Continue aanpassing nodig in diverse levensdomeinen en in verschillende ziektefasen voor patiënt en familie

DSM-5:

...reactie op (een) aanwijsbare stressor(en) die optreden binnen drie maanden na het begin van de stressor(en)

Bij patiënten met kanker:

meerdere stressoren, sequentieel, fysieke psychologische, en late effecten, dus de termijn van 3 maanden is niet van toepassing

DSM-5:

duidelijke
lijdensdruk die
niet in
verhouding staat
met de ernst of
intensiteit van de
stressor

Patiënten met kanker:

geen objectieve
criteria voor
lijdensdruk,
verhouding
lijdensdruk tot
levensbedreigende
aandoening?

DSM-5:

Significante beperkingen in het sociale of beroepsmatige functioneren of het functioneren op andere belangrijke terreinen.

Patiënten met kanker

significante beperkingen in het functioneren door medisch diagnostische fase en behandeltraject

Ernst van de aanpassingsstoornis

- Altijd complex door de lichamelijke en psychische comorbiditeit
- Varieert van mild tot ernstig
- Mate van ernst wordt bepaald door:
  - Lijdensdruk
  - Symptomen: aantal en ernst
  - Beperkingen in sociaal en beroepsmatig functioneren
  - Suïcidaliteit

Differentiaal diagnostiek

- Geen betrouwbaar onderscheid tussen depressieve stoornis en aanpassingsstoornis met depressieve kenmerken
- Geen studies naar onderscheid aanpassingsstoornis en angst, hypomanie, impulsbeheersingsstoornis
- Complicerend bij kanker:
  - somatische symptomen komen overeen met depressieve symptomen

Richtlijn: Ander diagnostisch concept

STRESSOR

AANGETASTE VEERKRACHT

SYMPTOMEN

Veerkracht

- Lichamelijke gezondheid
- Autonomie
- Zingeving
- Sociale steun

Pijlers van de aanpassingsstoornis			
Ziektefasen	Stressoren	Veerkracht	Symptomen (indien tekortschietende buffer)
Acute fase	a. ziekte en behandeling b. verstoring van evenwicht door: <ul style="list-style-type: none"> • eerste vermoeden • onderzoeken en uitslagen • diagnose en prognose • erfelijke belasting • behandeling en gevolgen c. verstoring van evenwicht in steunsysteem, verstoring van werk/sociale activiteiten	Autonomie Sociale steun Buffer Zingeving Lichamelijke gezondheid	<ul style="list-style-type: none"> • Angst • Somberheid • Woede • Verminderd functioneren in werk/sociale activiteiten • Relatieproblemen
Chronische fase	a. ziekte en behandeling, terugkeer van ziekte en (palliatieve) behandeling b. angst voor recidief, verwerking van kankerervaring c. herstel evenwicht in steunsysteem, hervatting werk/sociale activiteiten, terugtreden medische zorgverleners		<ul style="list-style-type: none"> • Lichamelijke beperkingen/verminderingen • Angst voor recidief • Relatieproblemen/verlatingsgevoelens • Stagnatie in hervatting werk/sociale activiteiten • Somberheid • Pijn en vermoeidheid
Palliatief terminale fase	a. ziekte, gevolgen van tumorgroei en/of palliatieve behandeling b. afweging van behandeling /kans op levensverlenging, aanpassing aan slechte prognose/naderend einde/balans van het leven, keuze hoe te sterven c. aanpassing steunsysteem aan naderend overlijden		<ul style="list-style-type: none"> • Angst voor lijder/afhankelijkheid • Existentiële angst • Somberheid • Communicatieproblemen • Eenzaamheid • Pijn en vermoeidheid

Resultaat

- Concept aanpassingsstoornis in helder model beschreven voor geselecteerde groep (patiënten met kanker / ernstige somatische aandoeningen) met eigen dynamiek i.v.m. interactie biologische en psychosociale factoren

Kansen

- Richtlijn als basis voor:
  - Voorkomen van onderbehandeling t.g.v. de huidige financiering
  - Pilot van zorg
  - Onderzoek: prevalentie in NL en evidence voor diagnostiek en behandeling
  - Plaats in het zorgverzekeringspakket
  - Scholing

Doel

- Het bieden van verzekerde psychosociale zorg aan patiënten met kanker en een aanpassingsstoornis op het juiste moment, op de goede plek en door de meest passende zorgverlener

PILOT AANPASSINGSSTOORNIS BIJ PATIENTEN MET KANKER

- Met subsidie van VWS en in opdracht van ZonMW
- Landelijke pilot alleen voor GGZ
- Behandelaren: BIG-geregistreerd, in NVPO-bestand + e-learning /toets
- Start 1 maart 2018, duur 2 jaar 1 maart 2020

De populatie: (ex)patiënten met kanker

- > 18 jaar
- Na het intensieve behandeltraject
- Klachten die duiden op aanpassingsstoornis
- Verwijzing door huisarts of medisch specialist/verpleegkundig specialist

Doel van de pilot (icm het onderzoek olv Prof. Dr. Irma Verdonck)

- Effect van psychologische zorg op het welzijn van (ex-)kankerpatiënten?
- Aantal (ex-)kankerpatiënten dat lijdt aan een aanpassingsstoornis en in aanmerking komt voor een psychologische behandeling
- Kosteneffectiviteit

Diagnostiek en behandeling in de pilot

- Diagnostiek: obv DSM-5 en naar model:
Stressoren–Verminderde veerkracht–
Klachten/symptomen
- Behandelmodules: 3 – 6 – 6
  - Module 1 : diagnostiek, psychoeducatie en zelfmanagement
  - Module 2 + 3 : verwerking en heroriëntatie (keuze uit erkende interventies)

De pijlers van de aanpassingsstoornis

PIJLERS VAN DE AANPASSINGS-STOORNIS →	STRESSOREN a = somatisch niveau b = psychisch en spiritueel niveau c = sociaal	VEER-KRACHT	SYMPTOMEN (indien tekortschietende buffer)
ZIEKTEFASEN ↓			
ACUTE FASE		BUFFER	
CHRONISCHE FASE			
PALLIATIEF TERMINALE FASE			